

Shepard Krech III, John R. McNeill, Carolyn Merchant, eds.:
Encyclopedia of World Environmental History

Jiří Janáč

Shepard Krech III, John R. McNeill, Carolyn Merchant, eds.: Encyclopedia of World Environmental History, sv. 1–3. Berkshire Publishing Group/Routledge, Great Barrington, Mass 2004, xlvii + 1429 s.

Málokdo z autorů, kteří během posledního čtvrtstoletí synteticky zpracovali problematiku environmentálních dějin (ať už šlo o texty programové¹⁾ či popularizační²⁾ se vyvaroval povzdechnutí nad nedostatečným vymezením disciplíny a jejím až pansofickým charakterem. Například na pražské konferenci ESEH v roce 2003 si náhodný návštěvník musel připadat jako v novodobém vědeckém Babylónu. Na vině ovšem nebyla sama různorodost témat. Zmatení jazyků působila také změt' úzce specializovaných a vysoce sofistických odborných terminologií.³⁾ Vše prostupující angloamerický „lingvistický imperialismus“⁴⁾ sice výrazně omezil komunikační bariéry imanentního setkávání odlišných jazykových prostředí⁵⁾, diferenciaci založenou na teoretické a metodologické orientaci však spíše umocnil. Snahy pracovat s myšlenkou definující environmentalismus jako nové vědecké paradigma a konsekventně označující environmentální dějiny (dále i zkr. ED) za komplexní „meta-vědu“, lačně absorbující podněty z nejrozmanitějších směrů, doposud nelze považovat za úspěšné. Vždyť i uvnitř ‚zeleného‘ vědeckého světa probíhají neutuchající koncepční spory. Připomeňme např. kritiky konceptu „udržitelného rozvoje“, antropocentrismu či zastánce puristického ochranářství.

S vydáním Encyklopedie environmentálních dějin světa proto byla v tomto směru spojena mnohá očekávání. Její editoři si ovšem byli vědomi, že v současné situaci je stěží možné vytvořit kanonický text přinášející ‚definitivní rozhršení‘ – jakousi doktrinální koncepci oboru, natož jeho paradigma. Svůj úkol tak definovali odlišně: vytvořit sumář relevantních proudů, pojmů a autorit⁶⁾, usnadňující především vzájemnou komunikaci mezi vědci odlišného profesního a badatelského zaměření a zároveň nabízející ucelený přehled současného stavu výzkumu.

Již samotné osobnosti editorů reflektují pluralitu této disciplíny. Na jedné straně stojí Carolyn Merchant (disertační práce z dějin vědy),⁷⁾ jedna ze zakladatelských osobností oboru, jež by samu sebe nejspíše popsala jako radikální ekofeministku, na druhé Shepard Krech j.r. (antropolog),⁸⁾ proslavený svou ‚revizionistickou‘ kritikou konceptu divocho žijícího v harmonii s přírodou. A nikoli uprostřed, nýbrž na třetím vrcholu trojúhelníka by stál John R. McNeill (PhD. získal na poli obecných dějin a mezinárodních vztahů),⁹⁾ autor zřejmě nejznámější publikace o světových environmentálních dějinách. A stále je třeba si uvědomovat, že značná část akademické obce environmentálních dějin nepatří vzděláním nejen mezi historiky, ale ani do rámce společenských věd. Mnozí z nich jsou historičtí a fyzici geografové, krajinní ekologové, biologové aj.

Relativně velmi volné vymezení této disciplíny, založené z výše uvedených důvodů nikoli na specifickém subjektu zkoumání, nýbrž spíše na určitém souboru otázek, aspektů a kontextů, s sebou pak přináší mnohé problémy. Zejména tři z nich se výrazně podepsaly i na tváři Encyklopedie ED:

- 1) Není vždy zřetelné, jaký přesně má konkrétní heslo vztah k ED (viz. např. ‚horse‘ - zpracované ve stylu ‚dějiny koně‘);
- 2) Celý komplex hesel je na první pohled nevyvážený. Objevují se zde některá vysloveně marginální témata (např. zimbabwské hnutí na ochranu stromů Chimurenga), zatímco jiná, která by při koncepčním vymezení nemohla být opomenuta (např. environmentální politika EU), v práci chybí. Pravděpodobně prostě proto, že ještě nenašla ‚svého historika‘;
- 3) 520 hesel na 1429 stranách třídílné encyklopedie je v editorském úvodu rozčleněno do 17 hlavních kategorií, na závěr je připojen vyčerpávající rejstřík, text propojuje mnoho křížových odkazů. Přesto by zcela jistě k lepší orientaci ve spletité problematice přispělo zařazení shrnujících hesel, pojednávajících přínos a metody jednotlivých etablovaných vědeckých disciplin v rámci vývoje ED. Jediným samostatně zpracovaným oborem tak zůstává nikoli překvapivě ekologie.

Encyklopedie nevznikala na zelené louce. Přes poměrně mládí této disciplíny vzniklo již několik pokusů o její syntetické zpracování¹⁰⁾, které však vždy byly výrazně poznamenány odborným zaměřením svých autorů. I recenzovaná publikace do jisté míry trpí tradičně humanitním pohledem svých tvůrců – nejen v mapových přílohách zdůrazňované soudobé schéma hranic či hesla z ranku ‚národních dějin‘ (Česko, Nizozemí, Slovensko, Ukrajina aj.) rozhodně z hlediska ED nejsou tím jediným pravým strukturálním rámcem environmentálně definovaných procesů. Zde navíc vyplývá na povrch určitý amerikocentrismus – zatímco ED Severní Ameriky jsou logicky členěny podle historicko-geografické regionalizace (California, East, Great Basin and Columbia Plateau, Northwest, Coast, Plains Southwest), Evropa je rozškátkovaná dle jednotlivých politických entit (zdaleka nikoliv všech) a u většiny ostatních světadílů je uplatněno primitivní měřítko světových stran (Afrika) zkombinované s hesly pro jednotlivé státy či oblasti.

Veškeré nedostatky však lze připsat povaze díla, které se snaží být prvním uceleným obrazem bádání na poli environmentálních dějin, tak jak se za nedlouhou dobu od svých počátků v 70. letech tématicky, metodologicky i teritoriálně rozrůžňovalo. Cesta k novému pojetí dějin ve smyslu ‚histoire totale‘, založeném na vztahu člověk–životní prostředí na všech měřítkových úrovních, od lokální po globální, se touto publikací teprve otevírá.

Poznámky

¹⁾ Hughes, J. Donald: "Global Dimensions of Environmental History." *Pacific Historical Review* 70, February 2001. 91-101; Worster, Donald: "Doing Environmental History." *The Ends of the Earth: Perspectives on Modern Environmental History*. In: Worster, Donald, ed(s). New York: Cambridge University Press, 1988, s. 289–307; Crosby, Alfred W.: "The Past and Present of Environmental History." *American Historical Review* 100, October 1995, s. 1177–1189; McNeill, John R.: "Observations on the Nature and Culture of Environmental History." *History and Theory* 42, December 2003, s. 5–43 a mnoho jiných

²⁾ Vycházely zejména v 90. letech v nejrůznějších periodikách: např. Coates, P. (1999): *Clio's New Greenhouse*. In: *History Today*, Volume 46, Issue: 8, August 1996, s. 15–16.

³⁾ Jeleček, L. et al., eds: *Dealing with Diversity*. 2nd International Conference of the European Society for Environmental History Prague 2003. Proceedings. Praha, Charles University in Prague, Faculty of Science, Dept. of Social Geography and Regional Development, 357 p.

⁴⁾ *Linguistic Imperialism* / Robert Phillipson.: Oxford Univ. Press., Oxford, 1992, 365 s.

⁵⁾ Stačí si uvědomit obtíže spojené s překladem různých odvozenin slov Environment či Nature do českého jazyka.

⁶⁾ Srov. s. X.

7) Carolyn Merchant je profesorkou environmentálních dějin, filosofie a etiky na University of California v Berkeley, byla i prezidentkou American Society for Environmental History (ASEH). Je autorkou monografií jako *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution* (1980); *Ecological Revolutions: Nature, Gender, and Science in New England* (1989); *Radical Ecology: The Search for a Livable World* (1992); *Earthcare: Women and the Environment* (1996); užitečné publikace *The Columbia Guide to American Environmental History* (2002); *Reinventing Eden: The Fate of Nature in Western Culture* (2003; 2004) a editorkou sborníků: *Major Problems in American Environmental History* (1993; 2005); *Key Concepts in Critical Theory: Ecology* (1994); *Green Versus Gold: Sources in California's Environmental History* (1998).

8) Shepard Krech III. je profesorem antropologie a environmentálních studií na Brown University v Providence. Je autorem monografií *Praise the Bridge That Carries You Over: The Life of Joseph L. Sutton* (1981); *A Victorian Earl in the Arctic: The Travels and Collections of the Fifth Earl of Lonsdale, 1888–9* (1989); *Native Canadian Anthropology and History: A Selected Bibliography* (1994); a zejména zmíněné publikace *The Ecological Indian: Myth and History* (1999). Byl editorem publikace *Indians, Animals, and the Fur Trade: A Critique of "Keepers of the Game"* (1981); *The Subarctic Fur Trade: Native Social and Economic Adaptations* (1984); *Passionate Hobby: Rudolf Frederick Haffenreffer and the King Philip Museum* (1994); *Collecting Native America, 1870–1960* (1999).

9) John R. McNeill je profesorem světových a environmentálních dějin na University of Georgetown. Je autorem monografií *The Human Web* (2003 - spolu s otcem W.H. McNeillem); *Something New Under the Sun: An Environmental History of the 20th-century World* (2001); *The Atlantic Empires of France and Spain: Louisbourg and Havana, 1700-1763* (1985) a editorem *Soils and Societies: Perspectives from Environmental History* (2006); *Environmental History in the Pacific World* (2001); *Atlantic American Societies from Columbus to Abolition* (1992).

10) *The Atlas of US and Canadian Environmental History* (2003); *The Columbia Guide to American Environmental History* (2002); Ponting, Clive: *A Green History of the World*. New York: St. Martin's Press, 1991. xiv + 432 s.; Radkau, Joachim: *Natur und Macht: eine Weltgeschichte der Umwelt*. Munich, Germany, C. H. Beck 2000, 438 s.; Hughes, J. Donald: *An Environmental History of the World: Humankind's Changing Role in the Community of Life*. New York: Routledge, 2001. xiv + 264 s.